

Kinga Dziwańska

Problem jawności przysposobienia w rodzinach adopcyjnych

Studia nad Rodziną 14/1-2 (26-27), 135-143

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kinga DZIWAŃSKA

PROBLEM JAWNOŚCI PRZYSPOSOBIENIA W RODZINACH ADOPCYJNYCH

Wstęp

Najkorzystniejszą formę opieki nad dzieckiem osieroconym stanowi rodzina adopcyjna. Między dzieckiem oraz rodzicami adopcyjnymi nawiązują się takie relacje, jak między naturalnymi rodzicami i ich potomstwem. Badanie rodzin adopcyjnych jest trudne, przede wszystkim ze względu na ograniczone możliwości dotarcia do nich. Stąd wynika niezbyt duża liczba danych empirycznych i szczupłość prób w tego typu badaniach przeprowadzonych w naszym kraju. Zagadnienie tajemnicy adopcji przedstawiane jest najczęściej w świetle prawa, medycyny, socjologii, pedagogiki lub psychologii.

Adopcja w dalszym ciągu pozostaje tematem tabu. Ukrywana jest zarówno przed dzieckiem, jak i przed środowiskiem, w którym rodzina przebywa (dalsza rodzina, sąsiedzi, znajomi, współpracownicy).

W literaturze poruszane są zagadnienia dotyczące nawiązania stosunku przysposobienia w świetle prawa polskiego¹; prezentowane są doniesienia kliniczne badań porównawczych dzieci adoptowanych i dzieci naturalnych²; przedstawiane są wyniki badań postaw rodzicielskich³, motywów adopcji⁴ oraz zagadnienia powodzenia i tajemnicy adopcji⁵. Prowadzono dotychczas

¹ I. Bielicka, A. Stelmachowski, E. Sztekiel, O przysposobieniu dzieci. Mówią: lekarz, działacz społeczny, prawnik, Warszawa 1966, s. 75-102.

² W. Szyszkowska-Klomek, Dzieci adoptowane w nowym środowisku rodzinnym, „Problemy Rodziny” 1974, nr 3, s. 24-29.

³ A. Maciarz, K. Haniszewska, Postawy rodzicielskie rodziców adopcyjnych, „Problemy Rodziny” 1984, nr 3, s. 33-37.

⁴ J. Kiepuska-Zdzieniecka, Kim są rodzice adoptujący dzieci?, „Problemy Rodziny” 1970, nr 2, s. 26-28.

⁵ A. Blaim, Wczesna adopcja, „Problemy Rodziny” 1974, nr 1, s. 16-21.

szereg badań dotyczących: rozwoju i przystosowania dzieci adoptowanych w nowym środowisku rodzinnym, sposobu zapobiegania chorobie sieroczej, pozytywnych skutków wczesnej adopcji, skutków zatajania adopcji oraz postaw rodzicielskich. Interesujące wydaje się być także przyjrzenie się zagadnieniu jawności adopcji z punktu widzenia obydwójga rodziców.

Jawność adopcji w rodzinach adopcyjnych

Uświadomienie dziecka o adopcji należy do jednego z poważniejszych problemów adopcyjnych. W naszym kraju fakt adopcji ukrywany jest zarówno przed dzieckiem, jak i przed otoczeniem. Rodzice, którzy ukrywają fakt adopcji żyją w nieustannym stresie, obawiają się, że dziecko i tak się dowie. Ujawnienie adopcji daje rodzicom pewien komfort psychiczny, nie muszą się obawiać, że ktoś z zewnątrz poinformuje dziecko o adopcji, nie muszą żyć w ciągłym napięciu⁶. Według specjalistów, najlepszym wiekiem na ujawnienie adopcji jest wiek przedszkolny. Dziecko powinno być informowane o fakcie adopcji możliwie wcześnie. Według A. Szymborskiej „dziecku trzeba powiedzieć prawdę najwcześniej, jak się tylko da. Zwykle można to już uczynić w wieku trzech do pięciu lat”⁷. Dobrą okazją do ujawnienia faktu przysposobienia jest czas, gdy dziecko zaczyna się interesować tym, skąd się wzięło.

Sekret adopcji skazany jest na fiasko, dziecko może się dowiedzieć o adopcji od ludzi obcych, w sposób niewłaściwy i w najmniej odpowiednim momencie. Rodzice często ukrywają fakt adopcji, ponieważ ciężko im się pogodzić z własną bezpłodnością, chcą odgrywać rolę biologicznych rodziców⁸. Jednak rodzina adopcyjna nie jest gorszą rodziną, jest tylko innym rodzajem rodzicielstwa. Aby adopcja była udana i aby rodzina była szczęśliwa, rodzice adopcyjni nie mogą udawać przed otoczeniem i przed dzieckiem, że są rodziną naturalną. „Im mniej ktoś boi się ujawnienia prawdy o adopcji w swoim otoczeniu, tym rzadziej spotyka się on z jakąkolwiek formą niechęci, lekceważenia, czy złośliwości”⁹.

Rodzice starają się ukryć fakt adopcji przed dzieckiem, ponieważ nie wiedzą kiedy i w jaki sposób powiedzieć o tym dziecku. Według W. Szyszakowskiej-Kłominek „strzeżenie za wszelką cenę adopcyjnej tajemnicy związane jest

⁶ A. Ladyżyński, O tajemnicy adopcji, „Problemy Rodziny” 1996, nr 3, s. 20-21.

⁷ A. Szymborska, Adopcja, Warszawa 1976, s. 55.

⁸ I. Kuźlan, Wybrane aspekty funkcjonowania wielkomiejskich małżeństw z zaadoptowanym dzieckiem, „Rocznik Socjologii Rodziny” 1992, t. IV, s. 203-204.

⁹ Tenże, Rodziny adopcyjne a mikrostruktura społeczna, „Problemy Rodziny” 1992, nr 5, s. 30.

najczęściej z celami egoistycznymi rodziców adoptujących, takimi jak lęk o miłość dziecka¹⁰. Rodzice obawiają się, że po ujawnieniu adopcji dziecko zacznie szukać swych rodziców biologicznych, zmieni stosunek do rodziców adopcyjnych, obniży się ich autorytet wychowawczy lub będzie to dla dziecka ciężkie, stresujące przeżycie¹¹. Małżeństwa adoptujące dzieci z powodu dramatycznych doświadczeń poprzedzających adopcję (śmierć własnego dziecka, poronienia), mają poczucie niższej wartości, uruchamiają liczne mechanizmy obronne, dlatego też starają się zatrzeć różnice między rodzicielstwem naturalnym, a rodzicielstwem „społecznym” i nie potrafią otwarcie komunikować się z dzieckiem w sprawie pochodzenia.

Dziecko powinno dowiedzieć się o adopcji w wieku przedszkolnym. Otwartość w rodzinie adopcyjnej, jawność adopcji i osobiste informowanie dzieci przez rodziców o fakcie przysposobienia, a nie przez osoby dalsze, sąsiadów, nauczycieli, czy rówieśników jest jednym z warunków udanej adopcji¹².

Według A. Szymborskiej¹³ wśród dzieci, które nie знаły prawdy o sobie i nagle odkryły, że są dziećmi adoptowanymi jest znacznie więcej takich, które szukają swojej naturalnej rodziny, niż w grupie dzieci, które od wczesnego dzieciństwa wiedziały o adopcji.

Problem badawczy, dobór próby, narzędzie badawcze i sposób prowadzenia badań

Problem badawczy

Celem przeprowadzonych badań było zdobycie informacji na temat stosunku rodziców adopcyjnych do jawności adopcji.

Głównym problemem badawczym są różnice między matkami i ojcami w zakresie ich stosunku do jawności adopcji. Interesowało mnie przede wszystkim to, czy adopcja jest jawna wobec dziecka i otoczenia oraz czy są osoby, przed którymi rodzice chcą ukryć fakt przysposobienia dziecka. Chciałam również zbadać to, co się dzieje w przypadku jawności adopcji – jak otoczenie reaguje na informację o adopcji, w jakim wieku rodzice zamierzają powiedzieć dziecku o fakcie przysposobienia lub w jakim wieku dziecko

¹⁰ W. Szyszkowska-Klominek, *Adopcja - a co potem?*, Warszawa 1976, s. 129.

¹¹ K. Szymańska, *Problemy otwartości w rodzinie adopcyjnej*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1990, 5-6, s. 77. W. Szyszkowska-Klominek, *Adopcja - a co potem?*, dz. cyt., s. 129-131.

¹² R. Pawłowska, *Nieudane adopcje*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1991, nr 3, s. 122.

¹³ A. Szymborska, *Adopcja*, dz. cyt., s. 60.

było, gdy poinformowali je o tym fakcie (jeśli już to zrobili). Z tak postawionego problemu wynikają następujące pytania badawcze:

Jaki jest stosunek ojców i matek adopcyjnych do jawności przysposobienia?

Jak otoczenie reaguje na informację o adopcji?

W jakim wieku dzieci są informowane o fakcie przysposobienia?

Dobór próby

Jak wspominałam powyżej znalezienie rodzin adopcyjnych do badania jest trudne ze względu na ochronę faktu adopcji i tajemnicą sądową (dokumenty i rejestry dotyczące rodzin adopcyjnych są tajne). Ponadto, rodzice obawiają się ujawnienia faktu adopcji przed dzieckiem i chronią je przed osobami z zewnątrz, które wiedzą o przysposobieniu. Dlatego też trudne jest uzyskanie danych o rodzinach adopcyjnych i są ograniczone możliwości przeprowadzenia badań na grupie reprezentacyjnej.

W badaniu wzięły udział rodziny, które adoptowały dzieci przez Katolicki Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy, Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy Towarzystwa Przyjaciół Dzieci oraz Publiczny Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy w Warszawie. Na badanie zgodziły się 32 rodziny adopcyjne. W badaniu wzięli udział rodzice, którzy adoptowali co najmniej jedno dziecko. Wiek dzieci wahał się od sześciu miesięcy do dziewięciu lat.

Narzędzie badawcze

Metodą badania był wywiad ustrukturalizowany, przeprowadzany przy pomocy kwestionariusza autorskiego. Kwestionariusz zawierał 45 pytań: 42 pytania zamknięte (z zamieszczonymi kafeteriami odpowiedzi) i 3 pytania otwarte.

Wywiad miał na celu uzyskanie danych o rodzinie (dane metryczkowe) oraz informacji na temat: sytuacji małżeństwa adopcyjnego przed adopcją oraz po adopcji, ról rodzinnych w rodzinie adopcyjnej, rodziny pochodzenia rodziców adopcyjnych, wychowania dziecka w rodzinie z dzieckiem adopcyjnym oraz jawności adopcji.

Sposób prowadzenia badań

Badania były przeprowadzane – indywidualnie z każdą rodziną. Zbadano 32 rodziny adopcyjne, tzn. przeprowadzono 64 wywiady. Wywiad był przeprowadzany z każdym z rodziców osobno, w krótkim odstępie czasu. W czasie wywiadu w pokoju mogła przebywać tylko osoba badana i osoba przeprowadzająca wywiad. Badanie z każdą osobą trwało od 45 minut do 1 godziny.

W czasie wywiadu panowała miła, spokojna atmosfera. Rodzice chętnie odpowiadali na wszystkie pytania. Tak bardzo byli zainteresowani badaniem,

że często po wywiadzie jeszcze długo opowiadali o swoich dzieciach, przychylności i akceptacji otoczenia w stosunku do adopcji oraz o rodzicielskiej radości wynikającej z adopcji dziecka.

Wyniki badań

Problem poruszany w artykule dotyczy jawności adopcji wobec dziecka (tabela 1) oraz wobec otoczenia (tabela 3), wieku dziecka w chwili ujawnienia faktu adopcji przed dzieckiem (tabela 2) i negatywnego stosunku otoczenia do adopcji (tabela 4).

Tabela 1. Jawność adopcji wobec dziecka

Czas ujawnienia adopcji	Żony		Mężowie	
	Liczba	%	Liczba	%
Już powiedzieliśmy	18	56	17	53
Powiemy jak będzie w wieku przedszkolnym	13	41	13	41
Powiemy, jak pójdzie do szkoły	-	-	1	3
Nie powiemy	1	3	1	3
Suma	32	100	32	100

Rodzice adopcyjni w zasadzie nie zamierzają ukrywać faktu adopcji przed dziećmi. Jedynie 3% badanych twierdzi, że nie powie dziecku, że zostało za-adoptowane, ponieważ boją się, że po ujawnieniu adopcji dziecko zmieni do nich stosunek, zacznie szukać rodziców biologicznych, odrzucając rodziców adopcyjnych i potraktuje ich jak obcych ludzi, którzy je jedynie wychowali.

Zarówno ojcowie, jak i matki są zgodni w swych poglądach. Ponad połowa rodziców już poinformowała dziecko o fakcie adopcji, a połowa badanych zamierza ujawnić fakt adopcji przed dzieckiem, gdy będzie ono w wieku przedszkolnym, ponieważ w chwili przeprowadzania badań dzieci były jeszcze bardzo małe.

Tabela 2. Wiek dziecka w chwili ujawnienia faktu adopcji przed dzieckiem

Wiek dziecka	Żony		Mężowie	
	Liczba	%	Liczba	%
2 Lata	10	43	9	41
3 Lata	3	13	3	14
4 Lata	8	35	8	36
5 Lat	2	9	2	9
Suma	23	100	22	100

Odpowiedzi matek i ojców nie różnią się między sobą. Rodzice najczęściej (56%) informowali dziecko o adopcji jeszcze przed przekroczeniem przez nie trzeciego roku życia. 43% matek i 41% ojców twierdzi, że powiedziało dziecku o adopcji, gdy miało ono 2 lata. Dzieci, które dowiedziały się o adopcji w wieku czterech lub pięciu lat, to te, które zostały zaadoptowane po trzecim roku życia.

Informowanie dziecka o adopcji, gdy ma ono 2 lata być może jest zbyt wczesne, ponieważ dziecko nie jest jeszcze w stanie zrozumieć faktu, że zostało zaadoptowane. Jednakże ważne jest to, że rodzice są otwarci i gotowi na mówienie o fakcie przysposobienia. Być może presja wywierana na rodziców adopcyjnych, aby jak najwcześniej ujawniali oni przed dzieckiem fakt adopcji jest tak silna, że pod jej wpływem mówią dziecku, że zostało zaadoptowane, niezależnie od tego, czy jest ono w stanie to zrozumieć, czy nie.

Tabela 3. Jawność adopcji wobec otoczenia

Osoby, które wiedzą o adopcji	Żony		Mężowie	
	Liczba	%	Liczba	%
Rodzeństwo matki	32	100	32	100
Przyjaciela	30	94	32	100
Rodzice matki	30	94	30	94
Rodzeństwo ojca	30	94	29	91
Rodzice ojca	28	87	28	87
Dalsza rodzina	28	87	26	81
Znajomi	24	75	24	75
Sąsiedzi	20	62	18	56
Koledzy z pracy	19	59	18	56
Inni ludzie	-	-	1	3
Suma*	241	752	238	743

*Odsetki liczone według liczby badanych osób, tzn. 32 wypowiedzi = 100%.

Rodzice adopcyjni ujawniają adopcję przed najbliższymi osobami: rodzicami, rodzeństwem, przyjaciółmi. Jedynie przed kolegami z pracy, sąsiadami, niektórymi znajomymi i dalszą rodziną niektórzy rodzice ukrywają fakt adopcji. Ale jest to tylko niewielka grupa badanych. Fakt adopcji nie jest ukrywany przed najbliższym otoczeniem i żadna rodzina nie robi z tego faktu tajemnicy.

Tabela 4. Negatywny stosunek otoczenia do adopcji

Osoby	Żony		Mężowie	
	Liczba	%	Liczba	%
Rodzice matki	-	-	2	6
Rodzice ojca	1	3	1	3
Sąsiedzi	2	6	1	3
Inni ludzie	-	-	2	6
Nikt	29	91	28	82
Suma	32	100	34	100

W większości przypadków nikt nie ujawnia negatywnego stosunku do adopcji. Tak twierdzi 91% matek i 82% ojców. Tylko niektórzy badani spotkali się z negatywną reakcją ze strony otoczenia. Negatywne nastawienie do adopcji przejawiają – wg matek (9%) – rodzice ojca lub sąsiedzi, ale są to znikome przypadki. Według ojców (18%) negatywnie nastawieni są do adopcji: rodzice matki i ojca, sąsiedzi, a czasem kierowniczki przedszkola. Ojcowie znacznie częściej niż matki zgłaszali przypadki negatywnego nastawienia ze strony otoczenia. Żony rzadziej niż mężowie dostrzegają negatywny stosunek otoczenia do adopcji.

Tabela 5. Przed kim adopcja jest ukrywana

Osoby, instytucje	Żony		Mężowie	
	Liczba	%	Liczba	%
Przychodnia lekarska	15	24	15	23
Koledzy z pracy	8	13	9	13
Przedszkole	7	11	6	9
Sąsiedzi	6	10	7	11
Znajomi	5	8	7	11
Szkoła	5	8	4	6
Dalsza rodzina	4	7	4	6
Rodzeństwo ojca	-	-	1	2
Nie ma takiej osoby	12	19	12	19
Suma*	62	100	65	100

*Procenty liczone według liczby odpowiedzi.

Tylko blisko co piąte małżeństwo stara się nie ukrywać przed nikim faktu adopcji. Połowa badanych rodzin nie mówi w przychodni lekarskiej o tym,

że dziecko zostało zaadoptowane. Inni ukrywają fakt adopcji przed kolegami z pracy, w przedszkolu, przed sąsiadami, w szkole, przed znajomymi i dalszą rodziną. Między odpowiedziami ojców i matek nie ma znaczących różnic.

Podsumowanie

Zarówno ojcowie, jak i matki uważają, że dziecku należy powiedzieć o tym, że zostało zaadoptowane. Ponad połowa rodziców już ujawniła fakt adopcji przed dzieckiem, a blisko połowa badanych zamierza to zrobić, gdy dziecko będzie w wieku przedszkolnym. Rodzice najczęściej (56%) informują dziecko o adopcji, gdy jest ono w wieku dwóch (43%) lub trzech lat (13%). Ważne jest, że rodzice adopcyjni są gotowi do mówienia o przysposobieniu. Traktowanie faktu adopcji jako czegoś naturalnego jest bardzo dobrym podejściem.

Fakt adopcji nie jest ukrywany przed najbliższym otoczeniem i żadna rodzina nie robi z tego faktu tajemnicy. Większość rodzin nie spotkała się z negatywnym stosunkiem do adopcji ze strony otoczenia. Tylko co piąta rodzina stara się nie ukrywać przed nikim faktu adopcji. Miejscem, w którym rodzice najczęściej nie mówią o adopcji jest przychodnia lekarska.

Z przedstawionych wyników badań można wyciągnąć szereg praktycznych wniosków, przydatnych w pracy z rodzicami adopcyjnymi. Na uwagę zasługuje fakt, iż wbrew powszechnym przekonaniom, obawom pracowników Ośrodków Adopcyjno-Opiekuńczych i dotychczasowym wynikom badań¹⁴ jawność adopcji nie jest problemem dla zbadanych przez mnie rodzin adopcyjnych. Zarówno ojcowie, jak i matki uważają, że należy dziecku powiedzieć o tym, że zostało zaadoptowane. Taki stan rzeczy może być wynikiem uświadamiania przyszłych rodziców adopcyjnych w ramach przygotowania do przysposobienia, omawiania zagadnienia w środkach masowego przekazu i zmiany sposobu myślenia o rodzicielstwie zastępczym. Jednakże zbadane przez mnie rodziny nie stanowią reprezentatywnej próby. Są to rodziny, które wyraziły zgodę na udział w badaniu, a więc nie mają trudności z mówieniem o adopcji, nie jest to dla nich informacja, którą chcieliby utrzymać w tajemnicy. Jest to specyficzna grupa rodziców, dojrzałych, pogodzonych ze swoją sytuacją, akceptujących w pełni dziecko adoptowane i gotowych do wychowania w prawdzie i zaufaniu.

¹⁴ A. Ladyżyński, O tajemnicy adopcji, „Problemy Rodziny” 1996, nr 3, s. 20-21. K. Szymańska, Problemy otwartości w rodzinie adopcyjnej, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1990, nr 5-6, s. 77. W. Szyszkowska-Klominek, Adopcja – a co potem?, dz. cyt., s. 129-131.

Na uwagę zasługuje fakt, że blisko połowa badanych rodziców informuje dziecko o adopcji, gdy jest ono w wieku dwóch lat. Informowanie dziecka o adopcji w tym wieku jest być może zbyt wczesnym okresem, ponieważ dziecko jeszcze nie jest w stanie tego zrozumieć. Dopiero, gdy dziecko zaczyna zadawać pytania, interesuje się skąd się wzięło, należałoby powiedzieć mu o fakcie adopcji. Najlepszym wiekiem na ujawnienie adopcji przed dzieckiem jest wiek przedszkolny. W pracy z rodzinami adopcyjnymi można zająć się uświadomieniem rodzicom adopcyjnym jaki wiek dziecka jest odpowiedni do ujawnienia przed dzieckiem faktu adopcji i jak ważne jest stopniowe ujawnianie przed nim tego faktu. Jawność adopcji sprawia, że dzieci są wychowywane w atmosferze prawdy, co pozwala na utrzymanie klimatu zaufania i przyjaźni w rodzinie. Ujawnienie adopcji zwiększa szansę udanego rodzicielstwa i zapewnia komfort psychiczny rodzicom oraz poczucie bliskości z dzieckiem.

Kinga Dziwańska: The problem of the evidence of adoption in adoptive families

The research study demonstrated in the article attempted to find the answer to the question of the attitude of adoptive families to the evidence of adoption.

The results of the study reveal that both fathers and mothers think the child should be informed it has been adopted. The best age for the child to be told of the adoption is the pre-school age. The evidence of the adoption leads the child to be brought up in the atmosphere of truth and trust.